

KÖNYVSZEMLE

Kukorelli István – Szoboszlai-Kiss Katalin *Aki a tízparancsolata szerint élt – Bibó István emlékezete*

Kukorelli István és Szoboszlai-Kiss Katalin könyve, az *Aki a tízparancsolata szerint élt – Bibó István emlékezete* Bibó István életét, munkásságát és legnagyobb hangsúllyal szellemi örökségét mutatja be. A szavak, képek, tárgyi emlékek nyomán egy régmúlt világot idéző képeskönyv színes, szagos oldalain tökéletesen megelevenedik Bibó világa. A szerzők olyan kötetet alkottak, amely nem csupán történelmi és politikai kontextusba helyezi Bibó életművét, hanem filozófiai és morális reflexióra készítet. Szól jogászokhoz, politológusokhoz, történészekhez és mindenkihez, aki a magyar demokrácia története és jelene, nagy alakjai iránt érdeklődik, vagy a másokat felemelő, másoknak hitet adó emberi egyéniség, a személyes emberi helytállás lehetősége foglalkoztatja.

Bibó Istvánt gyakran nevezik a magyar közjogtudomány és politikai élet egyik legnagyobb gondolkodójának. Élete során következetesen képviselte a szabadságon és az erkölcsi integritáson alapuló demokratikus értékrendet. A kötet részletesen tárgyalja Bibó politikai-filozófiai és államelméleti gondolatait a szerzők elemzései nyomán, amelyek a demokratikus államberendezkedés és a jogállamiság eszméit hangsúlyozták.

A kiadvány emellett bemutatja Bibó emberi oldalát is: elveit, erkölcsi tartását és azt az elkötelezettséget, amellyel a magyar társadalom és állami élet jobbításán dolgozott: „A [szabadságszerető ember] szüntelenül szem előtt tartja, hogy az emberi szabadság és az emberi méltóság egy és oszthatatlan, és az egyik ember ellen akár társadalmi helyzete, akár származása, akár neme vagy kora címén elkövetett minden sérelem mindenki más szabadságát és méltóságát is veszélyezteti [...]” (122).

A kötet három fő részre tagolódik. Az első részben Bibó életútjához és szellemi örökségéhez kapcsolódó írások találhatók „Tanulmányok” címmel. A szerzők korábbi és számos új írásuk nyomán részletesen bemutatják Bibó életének főbb állomásait, kezdve szegedi egyetemi éveitől egészen politikai pályafutásáig. Külön írás foglalkozik az 1956-os forradalomban betöltött szerepével és az azt követő börtönévekkel.

A könyv számot vet Bibó politikai és jogfilozófiai munkásságával, legfontosabb elméleti írásait elemezve, beleértve *A magyar demokrácia válsága*, „Az államhatalmak elválasztása egykor és most” vagy az „Eltorzult magyar alkat” című műveit. A szerzők részletesen vizsgálják Bibó álláspontját a jogállamiságról, a hatalommegosztásról és a demokratikus politikai kultúra alapelveiről.

Külön figyelemre méltóak azok a tanulmányok, amelyek először ebben a kötetben olvashatók. Ilyen például Szoboszlai-Kiss Katalin tollából a „Nem csupán marginális

kommentárok Bibó István *Etika és büntetőjog* című írásához”. A szöveg üzenete, hogy Bibó az etikai és politikai döntéseket nem elszigetelten, hanem a történelmi folyamatok összefüggéseiben vizsgálta, és hitt abban, hogy lehetséges egy demokratikusabb, kevésbé konfliktusos történelmi fejlődés.

Bibó István nem csupán jogászként és politikai gondolkodóként alkotott maradandót, hanem szépirodalmi érzékenysége is meghatározó volt munkásságában. Írásaiban gyakran megjelent az irodalmi igényesség, ami nem véletlen, hiszen kulturális háttére, olvasmányai és személyes kapcsolatai révén szoros kapcsolatban állt a szépirodalommal. Ezt emelik ki a szerzők egy szintén újdonságként, ajándékként kapott hatalmas gyűjteményükben (124–196). Bibó kapcsolatban állt a népi írók mozgalmával, barátai közé tartozott Illyés Gyula és Németh László. Az irodalomhoz való kötődése a *Válasz* című folyóirat szerkesztésében is megmutatkozott, amelyet többek között Illyés Gyulával és Sárközi Mártával együtt gondozott. Emellett szépirodalmi jellegű írásai közé sorolhatók drámaelemzései, verselemzései és levelezése is.

A „Tanulmányok” könyvrészben a szerzők azokra az intézményekre, szellemi műhelyekre és közösségekre is összpontosítanak új megjelenésként, amelyek Bibó örökségét ápolják. Bibó-emléktáblákat, -szobrokat és más kulturális emlékhelyeket avató beszédek gazdagítják a kötetet, valamint azon kutatások bemutatása, amelyek Bibó munkásságának kortárs relevanciáját tárgyalják.

Bibó halála után nemcsak tudományos értékelések születtek róla, hanem, ahogy a kötetben olvasható, költők és írók is emlékeztek. Csoóri Sándor és Nagy Gáspár versei például tisztelgésként születtek, és a *Korunk* folyóiratban is jelentek meg róla megemlékező költemények. Ez is bizonyítja, hogy alakja a magyar kulturális és irodalmi emlékezetben is mély nyomot hagyott.

A kötet második részében Bibó István életét ismerhetjük meg képekben egy páratlan gyűjtemény segítségével, amelynek összeállításáért a szerzők külön köszönetet mondanak ifjabb Bibó Istvánnak. A képek között vannak közismertek, ezekből több száz is lehet magyar lakások vagy intézmények falain, könyvek borítóin, míg néhány kép most először jelenik meg Magyarországon, például az, amelyen Bibó István a léányfalusi kertben az írógépe és jegyzetei nyújtotta magányban látható (223). A kép aláírások is tükrözik a szerzők Bibó-képét. Elgondolkodunk a nagy hatású élet pillanatképein, rejtett momentumain.

A kötet harmadik része a „Bibó István emlékezete” címet viseli, és a tárgyi emlékeket gyűjti össze fényképeken. Ki amerre járt és találkozott Bibó emlékekkel, lefényképezte azokat, és a Kukorelli–Szoboszlai–Kiss-gyűjteménybe adta, mert így is készült e kötet, amely e vonatkozásban is újdonság. Emléktáblák, szobrok, érmék, rajzok, festmények, könyvborítók, minden csupa Bibó.

A könyv egyik legnagyobb erénye, hogy nem csupán a történelmi tényekre és Bibó elméleti munkásságára összpontosít, hanem az ő személyes és erkölcsi tartását emeli ki, Bibó mondanivalóját adja tovább. Bibó rendíthetetlenségét az elveihez való hűségben, különösen az 1956-os forradalom leverése után, amikor egyedülként maradt

az Országházban, hogy megfogalmazza a demokratikus ellenállás egyik legfontosabb dokumentumát.

A kötet – Bibó személye és munkássága megidézésével – olyan kérdéseket vet fel, amelyek ma is aktuálisak: hogyan lehet egy demokratikus államot fenntartani autoriter törekvések ellenére? Milyen szerepet kell játszania az értelmiségnek a társadalmi és politikai folyamatok alakításában? A könyv mintha nem csupán dokumentációs céllal született volna, hanem egyben erkölcsi útmutatóul kíván szolgálni a demokratikus elkötelezettség és az emberi tisztesség megőrzése érdekében. Egyik különleges aspektusa az értelmiség társadalmi szerepéről alkotott bibói felfogás bemutatása. Bibó szerint az értelmiség legfontosabb feladata, hogy morális iránymutatást adjon a társadalom számára, és ellenálljon a hatalmi visszaéléseknek.

Megmértem a szobai mérlegen: a könyv két kilót nyom. A súlyos gondolatok mellett a kivételesen igényes kivitel is figyelemre méltóvá teszi a Bibó életművét bemutató kötetet, hozzájárulva a felejtés elleni küzdelemhez, a szerzők kifejezett szándékának megfelelően. A szerény, mégis hatásos, aranyszínű borító – Szerényi Gábor grafikájának felhasználásával – ragyogása után fehér lapokon sorakoznak a színes képek, melyek méltó módon hirdetik Bibó nagyságát.

Amikor Bibó szakkollégista lettem, beiratkoztam arra a Bibó-kurzusra, amelyet Kukorelli István és a kötet egyik előszavát jegyző, első Bibó-igazgató, Stumpf István tartott. Akkoriban a „négykötetes Bibó”, amit később használtam, és amelynek fotója szerepel a Kukorelli–Szoboszlai-Kiss-kötetben, ott volt számos nappali polcán. Talán egyes körökben mindenkién (262–268). Ez a könyv is ott áll majd az íróasztalokon, hogy emlékeztessen a modern (klasszikus) alkotmányos értékek fontosságára, a demokratikus keretekre és a nyakas következetességre, arra, hogy van etalon, amelyhez viszonyítani tudjuk saját jogászai tevékenységünket, saját törekvéseinket, saját eredményeinket és az állam működését.

*

Kukorelli István – Szoboszlai-Kiss Katalin (2024). *Aki a tízparancsolata szerint élt – Bibó István emlékezete*. Budapest: Méry Ratio Kiadó, 268 o.

Gárdos-Orosz Fruzsina

kutatóprofesszor, HUN-REN TK Jogtudományi Intézet, Budapest;
egyetemi tanár, ELTE Állam- és Jogtudományi Kar, Budapest